

The Relationship between Posttraumatic Growth and Life Satisfaction in Women with Special Needs Children[#]

Fatmagül Keskin Töre^{1,a,*}, Yurdagül Yağmur^{2,b}

¹Department of Nursing, Faculty of Health Sciences, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş, Türkiye

²Department of Obstetrics-Gynecology and Diseases Nursing, Faculty of Nursing, İnönü University, Malatya, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

Acknowledgment

*This study was presented as an oral presentation at the 1st International Palliative Care in Nursing Congress held between 6-8 October 2022.

History

Received: 28/03/2023

Accepted: 24/01/2024

ABSTRACT

This study was conducted to examine the relationship between posttraumatic growth and life satisfaction in women with special needs children. This descriptive study was conducted at İnönü University Foundation Special Education and Rehabilitation Centre affiliated with the Ministry of Education in an eastern province of Turkey between June 2019 and September 2019. No sample was selected in the study and all of the mothers of 53 children attending İnönü University Foundation Special Education and Rehabilitation Centre were reached. In the study, it was determined that women who received support in the care of a child with special needs had higher posttraumatic growth and life satisfaction. A positive correlation was found between posttraumatic growth and life satisfaction. It is seen that having a child with special needs not only creates trauma for women, but also helps them grow, and that this growth also positively affects their life satisfaction.

Keywords: Child with special needs, Life satisfaction, Posttraumatic growth, Women

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Kadınlarda Travma Sonrası Büyüme ve Yaşam Doymu Arasındaki İlişki[#]

Bilgi

#Bu çalışma 6-8 Ekim 2022 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Hemşirelikte Palyatif Bakım Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Süreç

Geliş: 28/03/2023

Kabul: 24/01/2024

ÖZ

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip kadınlarda travma sonrası büyüme ve yaşam doymu arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı türdeki bu araştırma Haziran 2019 - Eylül 2019 tarihleri arasında Türkiye'nin doğu ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde yapılmıştır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyerek İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezin' de öğrenim gören 53 çocuğun annelerinin tamamına ulaşılmıştır. Araştırmada özel gereksinimli çocuğun bakımında destek alan kadınların travma sonrası büyümelerinin ve yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Travma sonrası büyüme ile yaşam doymu arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın kadınlarda travma yarattığı kadar büyümede sağladığı ve bu büyümenin yaşam doymunu olumlu anlamda etkilediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadınlar, Özel gereksinimli çocuk, Travma sonrası büyüme, Yaşam doymu

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

^a keskinfatma989@gmail.com

^{id} <https://orcid.org/0000-0001-5790-1705>

^b yurdagul.yagmur@inonu.edu.tr

^{id} <https://orcid.org/0000-0001-7798-6515>

How to Cite: Tore Keskin F, Yagmur Y (2024) The Relationship between Posttraumatic Growth and Life Satisfaction in Women with Special Needs Children, Journal of Health Sciences Institute, 9(1): 1-8

Giriş

Çocuk sahibi olmak toplumun temel yapısını oluşturan aile olgusunun en önemli yapı taşlarından biridir (Yıldırım ve Demirel, 2023). Bir aile çocuğunun sağlıklı dünyaya gelmesini ve sağlıklı büyümesini bekler ancak doğuştan veya daha sonrasında meydana gelen özel gereksinim durumu ailenin mutluluğu ve düzeni üzerinde çok fazla yük oluşturur (Gogoi ve ark., 2017). Ebeveynler, çocuklarının özel gereksinimli olduğunu kabul etmekte büyük bir duygusal mücadele yaşarlar (Can ve Tufekci, 2021). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak uyum

gerektiren, ailelerin hayatlarında birtakım değişiklikler meydana getiren ve yaşam standartlarını olumsuz yönde etkileyebilen zor bir mücadeledir (van der Mark ve ark., 2019; Yılmaz, 2019). Bu mücadelede en çok etkilenen kişi ise genellikle özel gereksinimli çocuğun bakım yükünü üstlenen anne olan kadınlardır (Jahan ve ark., 2020; Yüksel ve Uyanık, 2023).

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak kadında farklı psikolojik cevapların oluşmasına neden olabilen kriz durumunu meydana getirir. Anne kriz durumunda

suçluluk, çocuğun özel gereksinimli olmasında sorumlu hissetme, inkâr, şok, öfke, keder, utanç, depresyon, geri çekilme, kararsızlık, hayal kırıklığı ve korku hisseder (Gogoi ve ark., 2017; Jahan ve ark., 2020). Aynı zamanda kadınların tam zamanlı bir şekilde özel gereksinimli bir çocuğa bakmak zorunda kalmalarına bağlı sosyal yaşamlarına ayıracak zamanlarının kalmaması ve mali bağımsızlıklarının büyük ölçüde sekteye uğraması, sosyal dışlanma yaşamaları ve diğer aile üyeleri ile yeterli düzeyde ilgilenememeleri gibi birçok olumsuz durum kadınların fiziksel ve psikososyal boyutta etkilenmelerine ve yaşam doyumlarının düşmesine neden olur (van der Mark ve ark., 2019; Jahan ve ark., 2020; Yüksel ve Uyanık, 2023; Özyürek, 2022). Yapılan çalışmalarda özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin özel gereksinimli olmayan çocukların ebeveynlerine kıyasla yüksek düzeyde ebeveynlik stresi ve daha yüksek düzeyde psikolojik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir (Emam ve ark., 2021; Fereidouni ve ark., 2021; Scherer ve ark., 2019).

Literatür incelendiğinde yapılan araştırmaların genellikle özel gereksinimli bir çocuğa sahip olan annelerin bakıcı yükü, psikolojik semptomlar (üzüntü, depresyon, kaygı gibi), travma sonrası stres ve dayanıklılık gibi olumsuz sonuçlara odaklandığı belirlenmiştir (Gogoi, Kumar ve Deuri, 2017; Kiełb, Bargiel-Matusiewicz ve Pisula, 2019; Ören ve Aydın, 2020; Fereidouni ve ark., 2021). Ancak özel gereksinimli çocuğu olan annelerde her zaman olumsuz değişiklikler gözlenmeyebilir. Yaşanan olumsuzluklarla birlikte olumlu değişikliklerinde yaşandığını gösteren gelişmekte olan bir literatürde mevcuttur (Byra ve ark., 2017; Waizbard-Bartov ve ark., 2019; Young ve ark., 2020). Yaşanan zorluklardan sonra oluşan pozitif değişim Friedrich Nietzsche'nin "bizi öldürmeyen, bizi daha güçlü kılar" özdeyişine kadar dayanmaktadır (Meyerson ve ark., 2011). Ebeveynlerin çocukların normal standartlar içinde gelişemeyeceğini farkına varması ile yaşadıkları travma ebeveynlerin yaşamda yeni gerçeklikler bulmasına, yeni hedeflerin oluşmasına, daha büyük bir maneviyat ve güç duygusu geliştirmesine ve daha önce önemsenmeyen yeteneklerin ortaya çıkmasına yol açabilir (Zhang ve ark., 2015; Byra ve ark., 2017). Bu durum travma sonrası büyüme olarak ifade edilir. Travma sonrası büyüme, yaşanan sıkıntı ve depresyonun meydana getirdiği olumsuzluklar üzerinde tamponlayıcı bir etkiye sahiptir (Wu ve ark., 2019). Olumlu psikolojik değişimlere konsantre olmak, travma yaşayan bireylerin olumlu değişimlerinin pekiştirir ve travmatik olaylarla baş edebilme gücünü artırır (Wu ve ark., 2019). İsrail'de özel gereksinimli çocukların ebeveynleri (n: 257) ile yapılan bir çalışmada; ebeveynlerin %63'ünün travma sonrası büyüme yaşadığı ve en büyük değişikliğin yaşam takdirinde ve kişisel güçte olduğu saptanmıştır (Laufer ve Isman, 2022). Dolayısıyla travma sonrası büyüme olumlu psikoloji dizininin en önemli yapı taşlarından biri olan yaşam doyumunu üzerinde de olumlu yansımalar meydana getirir (Avşaroğlu ve Okutan, 2018). Bu anlamda özel gereksinimli bir çocuğa sahip kadınlarda meydana gelen

olumsuz değişimlerin yanı sıra olumlu değişimlerinde yaşanabileceğinin farkındalığını kazanmak ve literatüre katkı sağlamak adına travma sonrası büyüme ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin incelenmesi önem taşımaktadır. Literatürde özel gereksinimli bir çocuğa sahip kadınlarda travma sonrası büyüme (Byra ve ark., 2017; Counselman-Carpenter, 2017) ve yaşam doyumunu (Avşaroğlu ve Okutan, 2018; Can ve Tufekci, 2021; Emam ve ark., 2021) arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların sınırlı olması nedeni ile çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışma, özel gereksinimli bir çocuğa sahip kadınlarda travma sonrası büyüme ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma Türü

Araştırma, tanımlayıcı türde yapılmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma, Türkiye'nin doğu ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde Haziran 2019 – Eylül 2019 tarihleri arasında yürütülmüştür.

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde eğitim gören çocukların anneleri oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyerek İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde öğrenim gören 53 çocuğun annelerinin tamamına ulaşılmıştır. Araştırmaya dâhil edilme kriterleri; en az 1 yaş ve üzeri özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmasıdır. Araştırmanın dışlama kriterleri ise; son üç ay içinde önemli aile olayları yaşama (bir aile üyesini kaybetme, aile üyelerinden birinde ciddi hastalık yaşanması ve boşanma gibi) ve veri toplama formunda tutarsız cevapların bulunmasıdır.

Verilerin Toplanması

Veriler İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde haftanın 2 iş günü araştırmacı tarafından toplanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce tüm kadınlara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü olanlardan onam formu alınarak araştırmaya dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, katılımcı bilgi formu, Travma Sonrası Büyüme Envanteri ve Yaşam Doyum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Katılımcı Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatür incelenerek geliştirilen bu form kadınların tanıtıcı özelliklerini belirleyen 13 sorudan oluşmaktadır (Byra ve ark., 2017; Avşaroğlu ve Okutan, 2018; Aktan ve ark., 2020; Akarsu ve Kostak 2022).

Travma Sonrası Büyüme Envanteri (TSBE)

Tedeschi ve Calhoun tarafından 1996 yılında geliştirilmiş olup, travmatik olaylar sonrası bireylerde meydana gelen değişimleri değerlendiren bir ölçüm aracıdır. Envanter, 21 sorudan ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Her bir soru 0'dan 5'e kadar 6'lı derecelendirme üzerinden puanlanmaktadır. Envanterin aralık değerleri 0 ile 105'tir. Ölçek puanının artması ilgili boyutta büyüme yaşamasının arttığını göstermektedir (Tedeschi ve Calhoun, 1996). Ölçeğin orijinalinde beş alt boyut bulunurken, Kağan ve arkadaşları tarafından 2012 yılında yapılan Travma Sonrası Büyüme Envanterinin Türkçe versiyonunda psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesinde üç alt boyut bulunmaktadır (Tedeschi ve Calhoun 1996; Kağan ve ark., 2012). Bu alt boyutlar; kendilik algısında değişim, yaşam felsefesinde değişim ve başkalarıyla ilişkilerde değişimdir. Ölçeğin orijinalinde Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,90 olarak belirlenmiştir. Alt ölçeklerin iç tutarlılığı ise 0,66 ile 0,85 arasında değişmektedir (Tedeschi ve Calhoun, 1996). Travma Sonrası Büyüme Envanteri'nin Türkçe versiyonunda Cronbach Alfa katsayısı tüm maddeler için 0,92, kendilik algısında değişim alt boyutu için 0,88, yaşam felsefesinde değişim alt boyutu için 0,78 ve başkalarıyla ilişkilerde değişim alt boyutu için 0,77 olarak saptanmıştır (Kağan ve ark., 2012). Bu çalışmanın Cronbach alfa katsayısı tüm maddeleri için 0,83, kendilik algısında değişim alt boyutu için 0,80, yaşam felsefesinde değişim alt boyutu için 0,65 ve başkalarıyla ilişkilerde değişim alt boyutu için 0,68 olarak bulunmuştur.

Yaşam Doyum Ölçeği (YDÖ)

Ölçek Diener, Emmons, Laresen ve Griffin tarafından 1985 yılında geliştirilmiştir (Diener ve ark., 1985). Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Yetim tarafından 1993 yılında yapılmıştır (Yetim, 1993). 7 dereceli likert tipli ölçek (1: kesinlikle katılmıyorum 7: Kesinlikle katılıyorum) 5 maddeden oluşmaktadır. Yaşam doyum ölçeğinden 5-35 arasında bir puan alınmaktadır. Yaşam doyum ölçeği puanının düşmesi, yaşam doyumunun düşük olduğunu göstermektedir. Diener ve arkadaşları orijinal çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısını 0,87 olarak belirlemiştir. Yetim ise Cronbach alfa katsayısını 0,86 olarak saptamıştır (Diener ve ark., 1985; Yetim, 1993). Bu çalışmada Cronbach alfa katsayısı 0,82 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesi SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerin (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) yanı sıra normal dağılmayan bağımsız ikili grup karşılaştırmasında Mann Whitney U testi ve normal dağılım göstermeyen bağımsız üç ve üzeri grup karşılaştırmasında Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ olarak alınmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılması için İnönü Üniversitesi Vakfı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nden yazılı izin, Sağlık

Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 02.07.2019 tarihli etik onay (Karar Sayısı: 2019/54) alınmıştır. Araştırmaya başlamadan önce katılımcılar bilgilendirilmiş olup, sözlü ve yazılı onam alınmıştır. Katılımcılar kendisine ait bilgilerin başka birileri ile paylaşılmayacağı, araştırmaya dâhil olup olmamakta özgür oldukları ve istedikleri anda araştırmadan ayrılabilirler konusunda bilgilendirilmiştir. Bu araştırmada Helsinki İnsan Hakları Bildirgesine uyulmuştur.

Bulgular ve Tartışma

Çizelge 1'de kadınların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı gösterilmiştir. Kadınların %71,7'sinin 35 ve üstü yaşa sahip olduğu, %92,5'inin evli olduğu, %52,8'inin okur-yazar/ilköğretim eğitim durumuna sahip olduğu, %83'ünün çalışmadığı, %81,1'inin sağlık güvencesinin olduğu, %50,9'unun gelirinin giderine denk olduğu ve %47,2'sinin 3 ve üzeri çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Özel gereksinimli çocukların %60,4'ünün cinsiyetinin erkek olduğu, %64,1'inin birden fazla özel gereksinim türüne sahip olduğu, %68,9'unun doğduktan sonra özel gereksinim durumunun oluştuğu, %71,7'sinin özel gereksinim oranının %50 ve üstünde olduğu belirlenmiştir. Kadınların %66'sinin özel gereksinimli çocuğun bakımında kimseden destek almadığı ve %86,8'inin ise psikolojik destek almadığı belirlenmiştir (Çizelge 1).

Kadınların TSBE alt boyutlar, TSBE toplam ve YDÖ toplam puan ortalamaları Çizelge 2'de gösterilmiştir. Kadınların TSBE-kendilik algısında değişim alt boyutu puan ortalaması 34,58±9,66, TSBE-yaşam felsefesinde değişim alt boyutu puan ortalaması 17,01±5,77, TSBE-başkalarıyla ilişkilerde değişim alt boyutu puan ortalaması 18,26±6,03, TSBE toplam puan ortalaması 73,66±18,76 ve YDÖ toplam puan ortalaması 10,90±4,52 olarak saptanmıştır (Çizelge 2).

Değişkenlerin ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması Çizelge 3'de gösterilmiştir. Kadınların yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, çalışma durumu, sağlık güvencesi, ekonomik durumu, çocuk sayısı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, özel gereksinim türü, kadının psikolojik destek alma durumu ile TSBE puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($p > 0,05$). Çocuğun özel gereksinim tanısı, özel gereksinim oranı ve özel gereksinimli çocuğun bakımında destek alma durumu ile TSBE puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$) (Çizelge 3).

Kadınların yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, çalışma durumu, ekonomik durumu, çocuk sayısı, özel gereksinimli çocuğun cinsiyeti, özel gereksinim tanısı, özel gereksinim türü, özel gereksinim oranı, kadının psikolojik destek alma durumu ile YDÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($p > 0,05$). Kadınların sağlık güvencesi ve özel gereksinimli çocuğun bakımında destek alma durumu ile YDÖ puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$) (Çizelge 3).

TSBE alt boyutlar, TSBE toplam ile YDÖ toplam arasındaki ilişkinin korelasyon analizi Çizelge 4'te

gösterilmiştir. TSBE yaşam felsefesinde değişim alt boyutu ile YDÖ arasında orta derecede pozitif yönde ilişki bulunmuştur ($r= 0,392$; $p<0,05$). TSBE toplam ile YDÖ arasında düşük derecede pozitif yönde ilişki bulunmuştur ($r= 0,299$; $p<0,05$) (Çizelge 4).

Çizelge 1. Kadınların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı

Table 1. Distribution of women's identifying characteristics

Özellikler	n (%)
Yaş	
24-34	15 (28,3)
35 ve üstü	38 (71,7)
Medeni Durum	
Evli	49 (92,5)
Bekar	4 (7,5)
Eğitim Düzeyi	
Okur-yazar / İlköğretim	28 (52,8)
Lise ve üstü	25 (47,2)
Çalışma Durumu	
Evet	9 (17,0)
Hayır	44 (83,0)
Sağlık Güvencesi	
Evet	43 (81,1)
Hayır	10 (18,9)
Gelir Durumu	
Gelir giderden az	23 (43,4)
Gelir gidere denk	27 (50,9)
Gelir giderden fazla	3 (5,7)
Çocuk Sayısı	
1	8 (15,1)
2	20 (37,7)
3 ve üzeri	25 (47,2)
Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti	
Erkek	32 (60,4)
Kız	21 (39,6)
Özel Gereksinim Türü	
Bedensel	3 (5,7)
Zihinsel	16 (30,2)
Birden fazla	34 (64,1)
Özel Gereksinim Durumu	
Doğuştan	16 (30,2)
Sonradan	37 (68,9)
Özel Gereksinim Oranı	
Yüzde 50 altı	15 (28,3)
Yüzde 50 ve üstü	38 (71,7)
Bakımda Destek Alma Durumu	
Hiç kimse	35 (66,0)
Eş, akraba	18 (34,0)
Psikolojik Destek Alma Durumu	
Evet	7 (13,2)
Hayır	46 (86,8)

Çizelge 2. Kadınların TSBE alt boyutlar, TSBE toplam ve YDÖ toplam puan ortalamaları

Table 2. Women's PTGI sub-dimensions, PTGI total, and LSS total score mean

Ölçekler	Ort±SS
TSBE-Kendilik algısında değişim alt boyutu	34,58±9,66
TSBE-Yaşam felsefesinde değişim alt boyutu	17,01±5,77
TSBE-Başkalarıyla ilişkilerde değişim alt boyutu	18,26±6,03
TSBE-Toplam	73,66±18,76
YDÖ-Toplam	10,90±4,52

Ort±SS: Ortalama±Standart Sapma; TSBE: Travma Sonrası Büyüme Envanteri; YDÖ: Yaşam Doyum Ölçeği

Özel gereksinimli çocuklar, özel gereksinimli olmayan çocuklara göre daha fazla özene ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle özel gereksinimli çocuklara ebeveynlik yapmak "sıradan ebeveynliğin" çok ötesindedir. Çocuğun özel gereksinimli olduğu anlaşıldığında yaşanan şok, inkar gibi olumsuz duygulardan başlayan zorluklar çocuğun bakımı, aile rollerini değişimi ve yaşamlarının her açısından gerekli olan adaptasyona kadar devam etmektedir (Gogoi ve ark., 2017; Jahan ve ark., 2020; Abdullah ve ark., 2022). Ancak travmatik bir olay yaşandığında zamanla hissedilen sıkıntı seviyesi azalır ve yavaş yavaş başa çıkma mekanizması devreye girerek yapıcı bilişsel şematik yapılar yeniden oluşmaya başlar. Bu durum kişilerde yaşamın anlamını ve güçlü yönlerini tekrar keşfetmesi gibi olumlu değişiklikler meydana getirir (Qin ve ark., 2021). Bu bağlamda özel gereksinimli bir çocuğa sahip kadınlarda travma sonrası büyüme ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığımız araştırmanın bulguları ilgili literatür ile tartışılmıştır.

Çalışmada ölçek puan ortalamaları incelendiğinde kadınların TSBE-toplam puan ortalamasının 73,66±18,76 olduğu bulunmuştur. Travma sonrası büyüme alt boyutlarından en yüksek puanı sırasıyla; kendilik algısında değişim, başkalarıyla ilişkilerde değişim alt boyutu ve yaşam felsefesinde değişim alt boyutudur (Çizelge 2). YDÖ-toplam puan ortalamasının 10,90±4,52 olduğu bulunmuştur. Yapılan bir nitel araştırmada tüm ebeveynler özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduktan sonra daha güçlü, daha sert ve daha özgüvenli hale geldiklerini bildirmişlerdir (Beighton ve Wills, 2017). Avustralya'da yapılan bir çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çoğunluğu içsel büyüme yaşadıklarını, kişisel güçlerinin arttığını, daha az yargılayıcı, daha az bencil, daha şefkatli, daha sabırlı ve bireysel farklılıklara daha duyarlı olduklarını ifade etmişlerdir (Young ve ark., 2020). George-Levi ve Laslo-Roth (2021), gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin yaşamlarından daha az memnun olduklarını bildirmiştir (George-Levi ve Laslo-Roth, 2021). Bulgularımız literatür ile paralellik göstermektedir.

Çizelge 3. Değişkenlerin ölçek puan ortalamalarının karşılaştırılması**Table 3.** Comparison of mean scale scores with the variables

Salgın Süreci ile İlgili Değişkenler	TSBE Ort±SS	Test ve p Değeri	YDÖ Ort±SS	Test ve p Değeri
Yaş				
24-34	79,333± 12,915	MU= 199,500	11,266± 5,417	MU= 284,000
35 ve üstü	71,421± 20,337	p= 0.091	10,763±4,187	p= 0.984
Medeni Durum				
Evli	86,250 ±21,328	MU= 58,000	10,250 ±3,403	MU= 95,500
Bekar	72,632 ±18,405	p= 0.178	10,959±4,623	p= 0.933
Eğitim Durumu				
Okur-yazar / İlköğretim	77,071 ±17,669	MU= 254,500	11,464±4,841	MU= 300,000
Lise ve üstü	69,840± 19,569	p= 0.089	10,280±4,138	p= 0.371
Çalışma Durumu				
Evet	68,444± 19,666	MU= 154,500	11,555± 3,320	MU= 157,500
Hayır	74.727 ±18.629	p= 0.303	10.772±4.748	p= 0.335
Sağlık Güvencesi				
Evet	75.162± 19.378	MU= 175.000	11.534 ±4.676	MU= 116.500
Hayır	67.200 ±15.002	p= 0.363	8.200 ±2440	p= 0.025*
Gelir Durumu				
Gelir giderden az	73.739 ±17.952	KW= 0.180	10.347 ±4.667	KW= 1.192
Gelir gidere denk	74.111 ±19.696	p= 0.914	11.296± 4.427	p= 0.551
Gelir giderden fazla	69.000 ±23.065		11.666 ±5.507	
Çocuk Sayısı				
1	76.000 ±20.784	KW= 0.288	9.000 ±2.828	KW= 1.879
2	72.700 ±20.034	p= 0.866	10.850± 4.648	p= 0.391
3 ve üzeri	73.680± 17.794		11.560 ±4.813	
Özel Gereksinimli Çocuğun Cinsiyeti				
Erkek	75.812± 19,232	KW= 1,113	11,125 ±4,069	KW= 275,500
Kız	70,381± 17,987	p= 0.291	10,571 ±5,220	p= 0.269
Özel Gereksinim Türü				
Bedensel	105,000± 9,165	KW= 4,450	12,666± 1,527	KW= 0,844
Zihinsel	78,250 ±14,382	p= 0.035*	10,875 ±3,344	p= 0.358
Birden fazla	68,735±18,201		10,764±5,164	
Özel Gereksinim Durumu				
Doğuştan	70,812 ±17,728	MU= 0,274	11,375±5,200	MU= 9,500
Sonradan	74,891± 19,301	p= 0.601	10,702± 4,254	p= 0.358
Özel Gereksinim Oranı				
Yüzde 50'nin altı	82.800 ±18,559	MU= 175,500	12,133± 4,867	MU= 219,500
Yüzde 50 ve üstü	70,052 ±17,814	p= 0.031*	13,000±4,576	p= 0.194
Bakımda Destek Alma Durumu				
Hiç kimse	67,542±16,500	MU= 143,000	9,828± 4,154	MU= 166,000
Eş, Akraba	85,555±17,468	p= 0.001*	9,000 ±3,605	p= 0.005
Psikolojik Destek Alma Durumu				
Evet	75,857 ±26,535	MU= 154,000	11,571± 6,679	MU= 158,000
Hayır	73,326 ±17,668	p= 0.867	10,804± 4,193	p= 0.937

KW: Kruskal Wallis testi; MU: Mann Whitney U testi; Ort±SS: Ortalama±Standart Sapma; TSBE: Travma Sonrası Büyüme Envanteri; YDÖ: Yaşam Doyum Ölçeği *p<0,05

Çizelge 4. TBSE alt boyutlar, TSBE toplam ile YDÖ toplam puan arasındaki ilişkinin korelasyon analizi

Table 4. Correlation analysis of the relationship between PTGI sub-dimensions, PTGI total and LSS total Score

TSBE Alt Boyutlar		YDÖ
Kendilik algısındaki değişim	r	0,204
	p	0,053
Yaşam felsefesinde değişim	r	0,392**
	p	0,004***
Başkalarıyla ilişkilerde değişim	r	0,165
	p	0,237
TSBE-Toplam	r	0,299*
	p	0,030***

r: Pearson Korelasyon analizi; TSBE: Travma Sonrası Büyüme Envanteri; YDÖ: Yaşam Doyum Ölçeği * Düşük derece ilişki ** Orta derece ilişki *** $p < 0,05$

Çocuğunda özel gereksinim türü sadece bedensel olan, özel gereksinim oranı yüzde 50'nin altı olan ve özel gereksinimli çocuğun bakımında eş ve akrabadan yardım alan kadınların travma sonrası büyümelerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Çizelge 3). Ailelerin çocuğunun özel gereksinimi kabullenmesinde özel gereksinim türü ve oranı önemli bir etkidir. Semptom şiddeti fazla olan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler çocukların özel gereksinim durumunu tam olarak anlamayabilir, sosyal desteklerini nasıl kullanacaklarını ve durumları ile etkili bir şekilde nasıl başa çıkacaklarını bilemeyebilirler. Bunun sonucu olarak semptom şiddeti fazla olan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler olumlu büyüme gerçekleştirmekte zorlanırlar (Şengül ve Baykan, 2013; Feng ve ark., 2022). Şengül ve arkadaşlarının Türkiye'de yaptıkları çalışmada çocukta var olan zihinsel yetersizlik derecesi ile annede görülen depresyon arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur (Şengül ve Baykan, 2013). Yavuz ve Gümüşkaya (2021) yaptıkları çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin aile yılmazlık düzeylerinin otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ebeveynlerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu saptamıştır. Ebrahim ve Alothman (2021), Suudi Arabistan'da yaptıkları çalışmada algılanan sosyal destek ile travma sonrası büyüme arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Şahin ve Yılmaz'ın (2023) özel gereksinimli çocuğa sahip 150 anne ile yürüttükleri çalışmada, annelerin algıladıkları sosyal destek puanı arttıkça depresyon puanının azaldığı belirlenmiştir. Yine yapılan bir çalışmada özel gereksinimli çocuğa bakım veren kişilerde algılanan psikososyal desteğin azalması ile umutsuzluk ve depresyonun arttığı belirlenmiştir (Aytekin ve ark., 2021). Bu sonuçlar doğrultusunda hafif belirtilerin (çocuğunda özel gereksinim türü sadece bedensel olan, özel gereksinim oranı yüzde 50'nin altı olan ve bakımında eş ve akrabadan yardım alan) ağır belirtilere (çocuğunda birden fazla özel gereksinimi türü olan, özel gereksinimi yüzde 50 ve üstü olan ve özel gereksinimli çocuğunun bakımında destek almayan) kıyasla kadınları daha az travmatize ettiği söylenebilir. Daha az travmatize olan kadınların yeni durumlarına daha çabuk adapte olabildiği bu durumun ise

travma sonrası bilişsel süreci uyararak travma sonrası büyümeyi daha fazla desteklediğini düşünmekteyiz.

Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklar ailelerin yaşam enerjilerini tüketebilmektedir (Avşaroğlu ve Okutan, 2018). Dolayısıyla yaşam doyumları olumsuz etkilenebilmektedir. Kadınların çalışma durumu ve gelir durumu ile YDÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmamasına ($p > 0,05$) rağmen çalışan, geliri giderinden fazla olan kadınların yaşam doyum puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca çalışmada sağlık güvencesi olan ve özel gereksinimli çocuğunun bakımında destek alan kadınların yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$) (Çizelge 3). Literatür incelendiğinde yüksek gelirli ailelerin özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarını karşılama konusunda daha az stres yaşadıkları ve yaşam doyumlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Aktan ve ark., 2020; Nuri ve ark., 2020; Akarsu ve Kostak, 2022). Çin'de serebral palsili çocukların annelerinde yapılan bir çalışmada aile desteğinin ve arkadaş desteğinin ebeveynlik stresi ve yaşam doyumuna olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir (Wang ve ark., 2020). Türkiye'de bedensel ve zihinsel özel gereksinimli çocuğa sahip 184 annenin dâhil edildiği bir çalışmada özel gereksinimli çocuğuna bakmakta güçlük çeken annelerin yaşam doyum puanları düşük bulunmuştur (Ela ve Alemdar, 2018). Bulgularımız literatür ile paralellik göstermektedir.

Araştırmada yaşam felsefesinde değişim alt boyutu ve TSBE toplam ile YDÖ arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur (Çizelge 4). Annelerin yeni bir yaşam felsefesi edinmeleri, yaşamlarını takdir etmeleri, ruhsal değişimleri ve farklı boyuttaki büyümeleri kadınların yaşam doyumlarını olumlu yönde etkileyecektir. Yine farklı örneklem gruplarında yapılan çalışmalara bakıldığında travma sonrası büyümenin yaşam doyumunu için önemli bir etken olduğu görülmektedir (Chandiramani ve Khan, 2018; Mostarac ve Brajković, 2022). Bulgularımız literatür ile paralellik göstermektedir.

Sonuç

Araştırmada özel gereksinimli çocuğun bakımında destek alan kadınların travma sonrası büyüme ve yaşam doyumunun daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çocuğunda sadece bedensel özel gereksinim türü olan, özel gereksinim oranı yüzde 50'nin altı olan ve özel gereksinimli çocuğun bakımında eş ve akrabadan yardım alan kadınların travma sonrası büyümelerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmada travma sonrası büyüme ile yaşam doyumunu arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Özel gereksinimli çocuğa sahip kadınlar sosyo-demografik özellikler açısından incelenmeli ve destek sağlanmalıdır. Kadınlara özellikle özel gereksinimli çocuk bakımında çevresel ve kurumsal destek sağlanmalıdır. Sağlık profesyonelleri, özel gereksinimli bir çocuğa sahip olma gibi beklenmeyen durumların bireylerde travma

yaratacağını unutmamalıdır. Özellikle bu durumdan en çok etkilenen kadınların zihinsel ve bedensel sağlıklarını devam ettirebilmeleri için kadınlara daha dikkatli bir yaklaşım sergilenerek bütüncül değerlendirilmelidir. Genellikle özel gereksinimli çocuğun bakım yükünü üstlenen kadınların ve diğer aile üyelerinin travma sonrası büyümeleri düzenli periyotlarda incelenmelidir. Bu inceleme ile; travma sonrası büyümeyi etkileyen değişkenler belirlenerek sağlık profesyonelleri tarafından uygun girişimler planlanmalı ve travma sonrası büyümelerinin hangi alanlarda daha çok dikkat çektiği belirlenerek, kadınların ve aile üyelerinin güçlü yönlerine odaklanmayı, güçsüz yönlerini ise geliştirmeyi ve yaşam doyumlarının artmasına yardımcı olunmalıdır. Ayrıca travma sonrası büyümenin bu süreçte nasıl etki gösterdiğini anlayabilmek için daha geniş örneklem grupları ile çalışılarak literatüre katkı sağlanması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Çalışma da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür

Çalışmamıza katılan tüm kadınlara teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Abdullah, H., Asraf, R. M., Ali, M. A. M., Wahab, N. A., & Baharudin, D. F. (2022). The challenges in raising autistic children: The voices of mothers. *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 11(1), 78–87. <https://doi.org/10.11591/ijere.v11i1.21837>
- Akarsu, Ö., & Kostak, M. A. (2022). Zihinsel yetersiz çocukların aile yükü, özbakım becerileri, annelerinin yaşam doyumunu ve etkileyen faktörler. *International Anatolia Academic Online Journal*, 8(2), 18–34.
- Aktan, O., Orakçı, Ş., & Durnalı, M. (2020). Investigation of the relationship between burnout, life satisfaction and quality of life in parents of children with disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 35(5), 679–695. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1748429>
- Avşaroğlu, S., & Okutan, H. (2018). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. *MANAS Journal of Social Studies*, 7(1), 59–76.
- Aytekin, M., Özdemir, N., & Şahin, Ş. K. (2021). Relationship between Perceived social support, depressive symptoms and hopelessness levels of caregivers of children with disabilities. *Sakarya Med J*, 11(1), 15–24. <https://doi.org/10.31832/smj.779706>
- Beighton, C., & Wills, J. (2017). Are parents identifying positive aspects to parenting their child with an intellectual disability or are they just coping? A qualitative exploration. *Journal of intellectual disability*, 21(4), 325–345. <https://doi.org/10.1177/1744629516656073>
- Byra, S., Żyta, A., & Ćwirynkało, K. (2017). Posttraumatic growth in mothers of children with disabilities. *Hrvatska Revija Za Rehabilitacijska Istrazivanja*, 53, 15–27.
- Can, F. G., & Tufekci, F. G. (2021). Factors Influencing the Marital Adjustment and Life Satisfaction of Parents who Have Children with Disabilities. *International Journal of Caring Sciences*, 14(1), 88–99.
- Chandiramani, K., & Khan, W. (2018). Assessing post traumatic growth and life satisfaction following spousal bereavement. *The International Journal of Indian Psychology*, 6(1), 2349–3429. <https://doi.org/10.25215/0601.098>
- Counselman-Carpenter, E. A. (2017). The presence of posttraumatic growth (PTG) in mothers whose children are born unexpectedly with Down syndrome. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 42(4), 351–363. <https://doi.org/10.3109/13668250.2016.1247207>
- Diener, E., Emmons, R. A., Lar.Sem, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 1. <https://doi.org/10.4324/9781003035312-41>
- Ebrahim, M. T., & Alothman, A. A. (2021). Research in developmental disabilities resilience and social support as predictors of post-traumatic growth in mothers of children with autism spectrum disorder in Saudi Arabia. *Research in Developmental Disabilities*, 113, 103943. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.103943>
- Ela, K. E., & Alemdar, K. K. (2018). Life satisfaction and psychological status of mothers with disabled children: a descriptive study. *Community Mental Health Journal*, 54(1), 102–106. <https://doi.org/10.1007/s10597-017-0135-6>
- Emam, M. M., Al-Hendawi, M., & Gaafar Ali, D. (2021). Parenting stress and life satisfaction in families of children with disabilities: the mediating effect of social support in three Arab speaking countries. *Journal of Family Studies*, 0(0), 1–19. <https://doi.org/10.1080/13229400.2021.1893791>
- Feng, Y., Zhou, X., Liu, Q., Deng, T., Qin, X., Chen, B., & Zhang, L. (2022). Symptom severity and posttraumatic growth in parents of children with autism spectrum disorder: The moderating role of social support. *Autism Research*, 15(4), 602–613. <https://doi.org/10.1002/aur.2673>
- Fereidouni, Z., Kamyab, A. H., Dehghan, A., Khyali, Z., Ziapour, A., Mehedi, N., & Toghrolı, R. (2021). A comparative study on the quality of life and resilience of mothers with disabled and neurotypically developing children in Iran. *Heliyon*, 7(6). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07285>
- George-Levi, S., & Laslo-Roth, R. (2021). Entitlement, hope, and life satisfaction among mothers of children with developmental disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(11), 3818–3828. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04832-6>
- Gogoi, R. R., Kumar, R., & Deuri, S. P. (2017). Anxiety, depression, and quality of life in mothers of children with intellectual disability. *Open Journal of Psychiatry & Allied Sciences*, 8(1), 71–75. <https://doi.org/10.1159/000081958>
- Jahan, S., Araf, K., Griffiths, M. D., Gozal, D., & Mamun, M. A. (2020). Depression and suicidal behaviors among Bangladeshi mothers of children with Autism Spectrum Disorder: A comparative study. *Asian Journal of Psychiatry*, 51(20), 101994. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.101994>
- Kağan, M., Güleç, M., Boysan, M., & Çavuş, H. (2012). Hierarchical factor structure of the Turkish version of the posttraumatic growth inventory in a normal population. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(5), 617–624.
- Kielb, K., Bargiel-Matusiewicz, K. M., & Pisula, E. (2019). Posttraumatic Stress Symptoms and Posttraumatic Growth in Mothers of Children With Intellectual Disability – The Role of Intrusive and Deliberate Ruminations: A Preliminary Report. *Frontiers in Psychology*, 10(September), 1–7. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02011>
- Laufer, A., & Isman, E. (2022). Posttraumatic Growth (PTG) among parents of children with special needs. *Journal of loss and trauma*, 27(1), 18–34. <https://doi.org/10.1080/15325024.2021.1878336>

- Meyerson, D. A., Grant, K. E., Carter, J. S., & Kilmer, R. P. (2011). Posttraumatic growth among children and adolescents: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 31(6), 949–964. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2011.06.003>
- Mostarac, I., & Brajković, L. (2022). Life after facing cancer: Posttraumatic growth, meaning in life and life satisfaction. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 29(1), 92–102. <https://doi.org/10.1007/s10880-021-09786-0>
- Nuri, R. P., Batorowicz, B., & Aldersey, H. M. (2020). Family support and family and child-related outcomes among families impacted by disability in low- and middle-income countries : A scoping review. *Journal of Child Health Care*, 24(4), 637–654. <https://doi.org/10.1177/1367493519883456>
- Ören, B., & Aydın, R. (2020). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerde bakım veren yükü ve depresyon durumlarının incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(August 2018), 302–309. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.682392>
- Özyürek, A. (2022). Engelli çocuğa sahip anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(4), 1121-1140. <https://doi.org/10.33417/tsh.1061679>
- Qin, X., Feng, Y., Qu, F., Luo, Y., Chen, B., Chen, M., Zou, Y., & Zhang, L. (2021). Posttraumatic growth among parents of children with autism spectrum disorder in china and its relationship to family function and mental resilience : A cross-sectional study. *Journal of Pediatric Nursing*, 57, e59–e67. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2020.10.026>
- Scherer, N., Verhey, I., & Kuper, H. (2019). Depression and anxiety in parents of children with intellectual and developmental disabilities: A systematic review and meta-analysis. *PLoS ONE*, 14(7), 1–18. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219888>
- Şahin, H., & Yılmaz, E. A. (2023). Engelli çocuğu olan annelerin depresif semptomlar ve algıladıkları sosyal destek açısından incelenmesi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 6(2), 97-105. <https://doi.org/10.54189/hbd.1305082>
- Şengül, S., & Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon , anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14(1), 30–39.
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996). The posttraumatic growth inventory : Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455–471.
- van der Mark, E. J., Conradie, I., Dedding, C. W. M., & Broerse, J. E. W. (2019). 'We create our own small world': daily realities of mothers of disabled children in a South African urban settlement. *Disability and Society*, 34(1), 95–120. <https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1511415>
- Waizbard-Bartov, E., Yehonatan-Schori, M., & Golan, O. (2019). Personal Growth experiences of parents to children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(4), 1330–1341. <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3784-6>
- Wang, Y., Huang, Z., & Kong, F. (2020). Parenting stress and life satisfaction in mothers of children with cerebral palsy : The mediating effect of social support. *Journal of Health Psychology*, 25(3), 416–425. <https://doi.org/10.1177/1359105317739100>
- Wu, X., Kaminga, A. C., Dai, W., Deng, J., Wang, Z., Pan, X., & Liu, A. (2019). The prevalence of moderate-to-high posttraumatic growth: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 243(December 2017), 408–415. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.09.023>
- Yavuz, M., & Gümüşkaya, Ö. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlık düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(4), 799-825. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.726030>
- Yetim, Ü. (1993). Life satisfaction: A study based on the organization of personal projects. *Social Indicators Research*, 29(7), 277–289.
- Yılmaz, G. (2019). Spiritual orientation, meaning in life, life satisfaction, and well-being in mothers with disabled children. *Journal of Religion and Health*, 58(6), 2251–2262. <https://doi.org/10.1007/s10943-019-00925-4>
- Yıldırım, B., & Demirel, Ö. Y. (2023). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşam deneyimleri: kabul süreçleri ve güçlüklerle baş etme durumları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1667-1680. <https://doi.org/10.30783/nevsosbil.1288362>
- Yüksel, A., & Uyanık, Y. (2023). Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri belirleme: bir ölçek geliştirme çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), 1398-1419. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1078601>
- Young, S., Shakespeare-Finch, J., & Obst, P. (2020). Raising a child with a disability: a one-year qualitative investigation of parent distress and personal growth. *Disability and Society*, 35(4), 629–653. <https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1649637>
- Zhang, W., Yan, T. T., Barriball, K. L., While, A. E., & Liu, X. H. (2015). Post-traumatic growth in mothers of children with autism: A phenomenological study. *Autism*, 19(1), 29–37. <https://doi.org/10.1177/1362361313509732>